

БЕЛАРУСКАЯ БЕЛАСТОЧЧЫНА Ў ЖЫЦЦІ І ТВОРЧАСЦІ АЛЕГА ЛОЙКИ

С. М. Чыгрын

*Слонімскі драматычны тэатр
Слонім, Рэспубліка Беларусь
chigrinik@yandex.by*

Артыкул прысвечаны літаратурным сувязям Алега Лойкі з Польшчай. Аўтар прыводзіць звесткі пра яго творчыя кантакты з пісьменнікамі і дзеячамі культуры Беласточчыны, называе публікацыі беларускага паэта ў польскім друку і публікацыі аб ім, канферэнцыі, у якіх удзельнічаў А. А. Лойка, літаратурныя сустрэчы, запяняецца на паэтычных творах, дзе ўвасоблены польскія краявіды і рэаліі.

Ключавыя словы: Беласточчына; Польшча; Алег Лойка; літаратурныя сувязі; сустрэчы; выступленні; пісьменнікі; літаратура; вершы.

BIALYSTOK IN THE LIFE AND WORK OF ALEH LOJKA

S. M. Chygryn

*The Slonim Drama Theater
Slonim, Republic of Belarus
chigrinik@yandex.by*

The article is devoted to Aleh Lojka's literary ties with Poland. The author cites the information about his creative contacts with writers and cultural figures of Bialystok, names the publications of the Belarusian poet in Polish printing and publications about him, conferences and literary meetings in which A. A. Lojka participated; lays emphasis on the poetic works, which embody Polish landscapes and culture-specific concepts.

Key words: Bialystok region; Poland; Aleh Lojka; literary ties; meetings; appearances; writers; literature; poems.

Доктар філалагічных навук, прафесар, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь, паэт, празаік, публіцыст, літаратуразнавец і перакладчык Алег Лойка (1931–2008) любіў Польшчу. Адноўчы я спытаў у яго пра паэзію і паэтаў: “У якой краіне самыя моцныя паэты і паэзія?”. Не вагаючыся ён адказаў: “Польская паэзія самая моцная ў свеце. А на другім месцы – наша беларуская”. Я быў здзіўлены такім адказам. Але гэта казаў доктар філалагічных навук, чалавек, які ўсё жыццё займаўся літаратурай. І я мусіў з ім пагадзіцца.

Алег Лойка перакладаў з французскай, нямецкай і польскіх моў. Ім перакладзена шмат літаратурных твораў і з іншых моў свету. Але лёгка і з вялікім задавальненнем і асалодай ён перакладаў вершы польскіх паэтаў на беларускую мову. У 2003 г. перакладчык выдаў анталогію польскай паэзіі ХХ стагоддзя ў двух тамах “Напярэймы: ад Буга да Варты”. Двухтомная анталогія польскай паэзіі ХХ стагоддзя ў перакладзе Алега Лойкі на беларускую мову выйшла ўпершыню, як і ўпершыню ў Беларусі ў ёй надрукавана больш за 180 аўтараў, творчасць якіх ярка выявіла асаблівасці эстэтычных пошукаў польскай паэзіі мінулага стагоддзя. Дзве кнігі разам налічваюць 740 старонак польскай паэзіі па-беларуску, пачынаючы ад Цыпрыяна Норвіда (1821–1883) і завяршаючы Марцінам Галасям (1968 года нараджэння). Сам перакладчык у сваёй прадмове да гэтага двухтомніка сказаў, што “польская паэзія ХХ стагоддзя – паэзія, разлеглая ў сваім часе і прасторы, багатая накірункамі, школамі і імёнамі, тэмамі, матывамі і вобразамі” [6, с. 5].

Алег Лойка любіў бываць у Польшчы. Гэту краіну ён ведаў дужа добра. Але, як мог не любіць мой зямляк краіну-суседку, калі кандыдацкай дысэртацыяй яго была тэма “Адам Міцкевіч і беларуская літаратура”. А ў 1959 г. ён ведаў гэтую працу асобнай кнігай. Алег Антонавіч сябраваў з многімі пісьменнікамі, мастакамі, кампазітарамі, перакладчыкамі. А ў апошнія гады жыцця шчырае сяброўства наладзіў з Казімежам Свягоцкім. Творы Свягоцкага ў перакладзе на беларускую мову дзякуючы намаганням Алега Лойкі выйшлі асобнай кнігай (“Цень над раўнінай”, 2002). У красавіку 1998 года ў Седльцах на міжнароднай навуковай канферэнцыі “Паэзія і экзістэнцыя” ён распавядаў пра паэзію Свягоцкага.

Бываў у Седльцах беларускі прафесар шмат разоў, там, дарэчы, Алег Антонавіч некаторы час працаваў. У кастрычніку 2000 г. зацікавіў ён усіх выступленнем “Ружана як беларускае мястэчка”. Летам 2001 г. на міжнароднай навуковай канферэнцыі “Станіслаў Выспянскі – у стагоддзе прэм’еры і публікацыі “Вяселля” цікава распавядаў пра Станіслава Выспянскага і Янку Купалу. Лістапад 2001 г. Алегу Лойку запомніўся яшчэ і тым, што ён браў удзел у Другіх Міжнародных літаратурных варштатах у Даме творчасці “Рэймантоўка” каля Седльцаў. Там выказаў сваю ўласную думку пра маладых польскіх паэтаў.

Алег Лойка за сваё жыццё дзясяткі разоў наведаў Польшчу. І не проста гасціў у сяброў ці адпачываў, а вельмі часта выступаў з рознымі дакладамі, лекцыямі на іншых канферэнцыях, семінарах і сустрэчах. Першы раз пісьменнік выступіў у Варшаўскім універсітэце на семінары студэнтаў русістыкі. Падрыхтаваў ён даклад, у якім распавядаў пра маладую пасляваенную беларускую літаратуру. Было гэта ў кастрычніку 1958 года. У маі і ў кастрычніку 1974 г. маладога прафесара зноў запрасілі ў Польшчу. З лекцыямі па лініі “Ведаў” (Масква) ён выступаў перад вайскоўцамі ў Кашаліне, Гданьску, Гдыні і ў Сопаце. А таксама чытаў курс лекцый у Варшаўскім універсітэце па беларускай філалогіі, меў магчымасць сказаць слова таксама ў Лодзі. Калі Беларусь адзначала 100-годдзе з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, Алег Лойка выступаў у Польшчы з дакладам на міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай гэтым юбілеем. А праз пяць гадоў разам з прафесарам Львом Шакуном яны едуць ва Уроцлаў і перад студэнтамі славянскай філалогіі чытаюць лекцыі.

Алег Лойка любіў бываць у Кракаве. Не раз туды прыязджаў, калі працаваў над кнігай пра Францыска Скарыну. У лютым 1989 г. ён выступаў перад студэнтамі і выкладчыкамі Ягелонскага ўніверсітэта з дакладам “Скарына і Кракаў”. А ў 1993 г. на міжнароднай канферэнцыі “Народы і стэрэатыпы” прачытаў даклад “Паляк вачыма беларуса”. У лістападзе 1999 г. Ягелонскі ўніверсітэт на канферэнцыі “Ю. Славацкі – паэт еўрапейскі” зноў слухае выступленне Алега Лойкі пра Славацкага і Купалу.

Наогул, тэмы выступленняў у Польшчы ў Алега Лойкі за яго жыццё былі самыя разнастайныя. Напрыклад, у кастрычніку 1999 г. ў Чэнстахове на міжнароднай канферэнцыі “Кіч і літаратура” гучаў яго даклад пра кірмашовую карнавальнасць Беларусі, а ў маі таго ж года ў Любліне студэнтам-філолагам ён распавядаў пра беларуска-польскія літаратурныя сувязі ў XX стагоддзі.

А цяпер давайце з Кракава, Лодзі, Седльцаў, Варшавы, Любліна з Алегам Лойкам вернемся на Беласточчыну да беларусаў. Тут ён заўсёды адчуваў сябе, як дома ў родным Слоніме. Ды ад Слоніма да Беластока – рукой падаць. На Беласточчыне беларускіх літаратараў і журналістаў Алег Лойка ведаў амаль усіх. Ды і аб’ехаў Беласточчыну ўздоўж і ўпоперак.

У 1956 г. з вершамі “Мы шчыра з табой сябравалі...” і “Два лёсы” слонімскі паэт дэбютуе на старонках беларускага беластоцкага тыднёвіка “Ніва”. Наогул, газета беларусаў Польшчы заўсёды адводзіла месца для твораў Алега Лойкі. Гартаючы старыя падшыўкі “Нівы” 1960-х – 1980-х гг., іх можна сустрэць часта. Вось “Ніва” друкуе артыкул Лойкі пра драматургію Янкі Купалы (1962), вась верш пра Белавежскую пушчу (1963), вершы пра зімовы лес і пра грыбы (1964), вершы “Зноўку не бачыў: вырасла жыта...”, “Вестэрплятэ” (1975), верш, прысвечаны Варшаве (1979), вершы “Гарадзіў дзед агарод”, “Кнігаўка”, “У Белавежы” (1983), вершы “Сухія вёдры”, “Каб не вокны Ясі”, “Як яйкі несла бабка да Майкі”, “Як дзед Аяя збіраў грыбы” (1984) і г. д.

Любіў Алег Лойка Белавежскую пушчу. Ёй прысвяціў шмат сваіх паэтычных радкоў. Мне запомніліся радкі, якімі пачынаецца верш “Парад грыбоў у Белавежы”:

- Што за паляна,
- Грыбы – рад у рад?..
- А гэта грыбоў белавежскіх

Парад... [7, с. 115].

А вось сур'ёзны верш пра Белавежскую пушчу. У ім паэт прызнаецца і марыць:

Каб жа не сонная дрэма
Гэтага раўнадушша,
Самай найлепшай паэмай
Ты была б, сага пушчы!.. [4, с. 24].

Ёсць яшчэ адзін верш у Алега Лойкі “У Белавежы”. Аўтар прысвяціў яго Алесю Барскаму:

І сосны тут – сведкі,
І дуб кожны – сведка:
Тут кожная кветка,
Як папараць-кветка;
Ліст кожны, як сэрца
Каліны ці клёна, –
Гукнеш, адгукнецца
У лад нашым натхнёна;
Ты ж – з гэтай паловы,
Я – з тое паловы
Адзінага сэрца –
Пушчанскае мовы... [3, с. 40].

Прыгадваецца мне вясна 1981 г. Тады Алег Лойка адзначаў сваё 50-годдзе. Ён наладзіў для студэнтаў-філолагаў і выкладчыкаў сустрэчу з пісьменнікамі ў актавай зале філфака БДУ. Зала была запоўнена, што яблыку не было дзе ўпасці. На сцэне – шмат мінскіх пісьменнікаў і, сярод іх адзін, які вылучаўся светлым пінжаком, высокі, прыгожы, дагледжаны. Па чарзе пісьменнікі выступалі, чыталі свае творы, але неяк сумнавата было. І раптам Алег Лойка дае слова Алесю Барскаму з Польшчы. Зала прыціхла. Да мікрафона падыхоў паэт і пачаў размаўляць па-беларуску, пачаў чытаць свае беларускія вершы. І гэта былі не проста паэтычныя звычайныя радкі, а вершы, прысвечаныя моладзі, каханню з нейкай эратычнай афарбоўкай. Зала слухачоў ажыла, апладысменты не змаўкалі, некалькі разоў Алесь Барскага выклікалі на біс, запрашалі да мікрафона. І ён чытаў і чытаў... А калі вечарына скончылася, студэнты і выкладчыкі абступілі госця з Польшчы з усіх бакоў, задавалі яму пытанні, фатаграфаваліся і бралі аўтографы. Чамусьці гэта назаўсёды запамнілася. І падумалася: ведаў жа Лойка, кім можна было сустрэчу “ўзмацніць і ўпрыгожыць”.

Дарэчы, Алесь Барскі ў траўні 1987 г. друкаваў гутарку з Алегам Лойкам на старонках “Нівы”. Ён пытаўся пра галоўныя кірункі дзейнасці кафедры філфака БДУ, якой загадваў прафесар, пра ўніверсітэцкае літаратурнае аб’яднанне “Узлёт”, пра паэтычны шлях Лойкі, пра ўражанні ад сучаснай Польшчы, пра сам тыднёвік “Ніва”. Пра “Ніву” Алег Антонавіч сказаў тады так: “Некалькі гадоў таму назад быў я падпісчыкам “Нівы”. Цяпер зноў атрымліваю “Ніву”. Зразумела, што найбольш мяне цікавяць матэрыялы фальклоразнаўчыя і літаратурныя, асабліва паэтычныя і крытычна-літаратурныя. Цікавяць мяне таксама фатаграфіі, якія ілюструюць гісторыю Беласточчыны і яе сённяшні дзень. З цікавасцю чытаю апошняю старонку, запоўненую, як вядома, гумарам. Хацелася б на старонках “Нівы” бачыць большую колькасць прадстаўнікоў маладой паэзіі. У цэлым, “Ніву” ўспрымаю як жывы водгалас народнага беларускага жыцця. Цешуся, што на яе старонках з’яўляюцца матэрыялы, звязаныя і з Беларуссю” [1].

Раней, 13 лістапада 1977 г., той самы тыднёвік “Ніва” надрукаваў артыкул Міколы Гайдука “Незабыўная сустрэча”. У ім аўтар распавядаў пра сустрэчу ў беластоцкім беларускім клубе на Варшаўскай, 11 з госцем з Беларусі Алегам Лойкам. Госця прывітаў тады старшыня Беларускага грамадска-культурнага таварыства (БГКТ) у Польшчы М. Самоцік, а пра творчасць пісьменніка распавядаў не хто іншы, як кіраўнік кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта той самы Алесь Барскі (Аляксандр Баршчэўскі). З ім Алег Лойка сябраваў да апошніх сваіх дзён жыцця. Тады мінскі прафесар на Беласточчыне наведваў рэдакцыю тыднёвіка “Ніва”, БГКТ, правёў аўтарскую сустрэчу з настаўнікамі і моладдзю Бельскага беларускага ліцэя, павандраваў па Гайнаўшчыне і

сустракаўся з кіраўніцтвам БГКТ у Беластоку. М. Гайдук адзначыў, што Алег Лойка “пакінуў сярод нас незабыўныя ўражанні, як выдатны сучасны беларускі паэт, глыбокі знаўца гісторыі культуры беларускага народа, абаяльны чалавек і... адораны выканаўца беларускіх народных песень!” [2].

16 чэрвеня 1974 г. беларуская “Ніва” у Беластоку змясціла матэрыял Віктара Шведа “Што такое паэзія”. Гэта была невялікая справаздача пра тое, як Алег Лойка сустракаўся ў Варшаве са студэнтамі Інстытута рускай, беларускай і ўкраінскай філалогіі, якім прачытаў лекцыю пра сучасную беларускую літаратуру. Віктар Швед адзначыў, што “Алег Лойка гаворыць надта сугестыўна, цікава, з паэтычным натхненнем, ён проста зачароўвае слухачоў”. З атрыманымі пасля сустрэчы кветкамі у руках, мінскі госць працягваў размову са слухачамі аж да дзвярэй гасцініцы, куды цэлай гурбай праводзілі дарагога гасця паклоннікі яго таленту.

У 1980 г. Алег Лойка з Максімам Танкам трапілі ў Крынкі на Беласточчыну. Магчыма іх там вітаў сам Сакрат Яновіч. Пасля таго візіту ў паэта напісаўся верш “У Крынках”. Бо нехта паэтаў тады ў славуных Крынках пачаставаў малаком. Яны пілі яго і казалі розныя тосты і пажаданні гаспадарам. Але пра верш проста словамі не раскажаш, трэба твор гэты працытаваць увесь. Ён быў напісаны 14 лістапада 1980 г.:

У Крынках,
Як колісь з Адамам Міцкевічам
Любіцелі мудрасці – філарэты,
Мы п’ём з Максімам Танкам малако.
Пра Адама Міцкевіча, пра філарэтаў
Максім Танк не ўспамінае,
Бо Крынкі, таму і Крынкі,
Што кубкі малака ледзь падымеш,
А збанкі з малаком, гладышы, бітоны –
Упоравень з высокім Танкам.
Танк падыме кубак, вяшчаючы,
Што самая найлепшая прамова – кароткая,
Каўбаса – доўгая,
І п’е за хату, у якой
Ачаг не гаснуў бы ніколі,
Кацёл кіпеў бы дасхочу,
А жанчына песні спявала.
І тут гэта і загучала
Крынкаўская кадрыля,
Якую ва ўсе скрыпкі рэзалі
Крынкаўцы,
Ва ўсе бубны бубнілі
Крынкаўцы,
Ва ўсе цымбалы званілі
Крынкаўцы,
Выгукваючы:
“Першае каленца – хлебнае!
Другое – нязрэбнае!..
Трэцяе – малочнае!..
Чацвёртае – талочнае!..
Пятае – “Лявоніха”!..”
“Самае лепшае каленца ў Лявоніхі!..” –
Падагульняў Танк,
І ўсе мы смяяліся,
Становячыся мудрацамі.
Слаўнае ў Крынках малако!
Слаўны Максім Танк!
Слаўныя крынкаўскія калгаснікі!.. [7, с. 82–83].

Бываў Алег Лойка на Беласточчыне ўсюды і пісаў баладу Каралеўска-Мастоўскага лясніцтва ў Белавежы, баладу пра белавежскага мядзведзя, і пісаў пра Орлю на Беласточчыне, рыфмуючы Орлю са словам “у горле”: “Спявалі жанчыны ў Орлі, – //

Застраваў камяк у горле...” [8, с. 143].

Не забываў Алег Лойка і пра беларускіх пісьменнікаў, якія родам былі з Беласточчыны, але жылі ў Беларусі – Аляксея Карпюка, Петруся Макаля, Уладзіміра Казберука, Яўгена Міклашэўскага, Серафіма Андраюка, Ганну Новік. Прыгадваў ён і Янку Геніюша, які добра быў знаёмы з яго бацькам Антонам Лойкам. Ды і сам Алег Антонавіч мне некалькі разоў пра гэта распавядаў. А аднойчы ён прыгадваў вось што.

У час нямецкай акупацыі ў 1943–1944 гг. бацька Алега Лойкі Антон Цімафеевіч быў намеснікам слонімскага гебіцарца (слонімскага райздрава), а гебіцкамісарцам быў не хто іншы, як Янка Геніюш (нарадзіўся ў Крынках). Толькі па рэцэптах за подпісам Антона Лойкі выдаваліся ў слонімскай аптэцы лекі. Тыя лекі ішлі да партызанаў, і Янка Геніюш, вядома ж, не мог таго не ведаць. А яшчэ Іван Пятровіч аднойчы стаў сапраўдным героем у вачах бацькі Алега Лойкі Антона Цімафеевіча, калі ён не ўскінуў руку дзеля прывітання слонімскага гебіцкамісара Эрэна, п’ючы піва пры рэстараннай стойцы, калі ў рэстаран зайшоў сам Эрэн. Эрэн зрабіў на тое заўвагу, на якую спадар Янка зрэгаваў імгненна: “А хто тут гаспадар, мы ці вы?!”. Эрэн прагнаў яго ў Баранавічы...

Кожны раз, вяртаючыся з творчых вандровак з Польшчы, Алег Лойка прывозіў занатоўкі, пісаў артыкулы ў беларускія літаратурныя і навуковыя выданні. У 1989 г. у мінскім тыднёвіку “Літаратура і мастацтва” прафесар апублікаваў вялікі артыкул “Тут адчуваецца подых гісторыі...”. Ён быў прысвечаны Кракаву і канферэнцыі па беларуска-польскіх літаратурных сувязях. У гэтым артыкуле Алег Лойка згадаў тады і пра беларусаў Беласточчыны: “На жаль, мы не маем лічбавых дадзеных аб становішчы беларусаў у Польшчы, у прыватнасці, на Беласточчыне. Але, калі да канца быць шчырым, то праблема такая там існуе. Зазначым, што ў ПНР адносіны да беластоцкіх беларусаў даўно ўжо пачалі змяняцца ва ўсякім разе, з заснавання Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Беластоку, з пачатку выхаду беластоцкай газеты “Ніва”. Гэта ў нас, у БССР, адносіны да дзейнасці БГКТ доўгі час былі адназначна адмоўнымі. Газета “Ніва”, якая толькі ў самы апошні час з’яўлялася ў нас у кіёсках, з самага пачатку ў самы прыязным тоне пісала пра ўсе справы БССР, а бюракратыя ў нас сустракала ўсё гэта, як вады ў рот набраўшы. Нібыта не аднакроўныя беларусы жылі і жывуць так блізка за Бугам, дзе быў і адзін з найслыннейшых у сярэднявековай Беларусі сваёй літаратурнай традыцыяй Супрасльскі манастыр, дзе ў вёсцы Козлікі нарадзіўся Маршал Савецкага Саюза В. Д. Сакалоўскі, дзе нарадзіліся сённяшнія беларускія празаікі, паэты, крытыкі – Аляксей Карпюк, Пятрусь Макаль, Уладзімір Казбярук, Серафім Андраюк... Той беларуска-культурны асяродак, што ўзнік на Беласточчыне і ўжо мае сваю шматгадовую гісторыю – гэта ўжо ўвогуле вельмі значная, багатая старонка ў развіцці беларускай літаратуры і культуры цэлага XX стагоддзя. Ізноў жа нельга не памятаць, што беластоцка-беларускі мастацкі феномен – зноў жа таксама здабытак з фактару польска-беларускага яднання і паразумення” [5, с. 166–172].

Пасля гэтай публікацыі прайшлі 32 гады. І той беластоцка-беларускі феномен, пра які пісаў Алег Лойка, да сённяшніх дзён жыве і дзейнічае на карысць двух народаў-суседаў, але, найперш, на карысць беларускага. І за гэта вялікі дзякуй тым беларусам Польшчы, які гэты феномен дзесяцігоддзямі падтрымліваюць.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Баршчэўскі, А. Хацелася б даслухаць песню... / А. Баршчэўскі // Ніва (Беласток). – 1987. – 16 мая.
2. Гайдук, М. Незабыўная сустрэча / А. Баршчэўскі // Ніва. – 1977. – 13 ліст.
3. Лойка, А. Грайна: паэзія / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 141 с.
4. Лойка, А. Дарогі і летуценні: вершы / А. Лойка. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1963. – 94 с.
5. Лойка, А. Дрэва жыцця: кн. аднаго лёсу / А. Лойка. – Слонім: ГУАПІ “Слонім. друкарня”, 2004. – 623 с.
6. Напярэймы: ад Буга да Варты: анталогія польскай паэзіі XX ст.: у 2 т. / пер. і прадм. А. Лойкі. – Мінск: Энцыклапедыкс, 2003. – Т. 1. – 386 с.
7. Лойка, А. Няроўныя даты: вершы / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1983. – 126 с.
8. Лойка, А. Трэці золак: вершы і паэма / А. Лойка. – Мінск: Маст. літ., 1993. – 254 с.